

# Vertellers van toen

## Gilbert White ( 1720 – 1793 )

'The parish of Selborne lies in the extreme eastern corner of the county of Surrey.' Met deze nuchtere plaatsbepaling begint een hoogst merkwaardig boek, dat verscheen in december 1788: *'The Natural History and Antiquities of Selborne in the County of Southampton'*. In tegenstelling tot deze zwaarwichtige titel, geheel in overeenstemming met de stijl van de 18e eeuw, was het boek in zo'n sprankelend en levendig Engels gesteld, dat het onmiddellijk een 'best-seller' werd... en bleef.

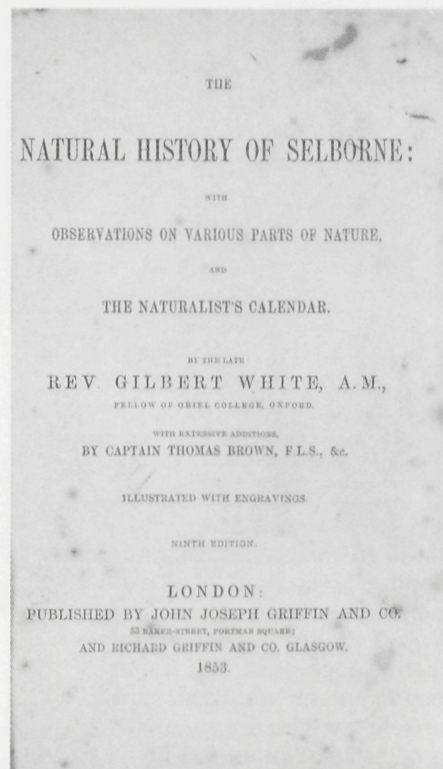
Inderdaad werd het tussen 1788 en 1976, het jaar van de Penguin editie, niet minder dan 200 maal herdrukt en heruitgegeven, een cijfer dat slechts door drie andere werken in het Engels werd overtroffen. Hoewel *'The Natural History of Selborne'* (de saaie 'Antiquities' werden al spoedig weggelaten) op het vasteland van Europa vrijwel onbekend bleef, blijft het tot de dag van vandaag een van de meest gelezen boeken in de hele Angelsaksische wereld, ook in Noord-Amerika, waar de helft van de soorten door White beschreven niet eens voorkomen. Ook een van de meest nagevolgde: 'Selborne' was de eerste van de talloze lokale fauna's en flora's die maakten dat nergens ter wereld de verspreiding van planten en dieren zo goed bekend is als in het Verenigd Koninkrijk.

Al is er nauwelijks een Engels boek over veldbiologie te vinden waarin Gilbert White niet wordt vermeld en geciteerd, toch behoort hij niet tot de grote biologen van de 18e eeuw. White was de ideale amateur, die zich bij zijn waarnemingen welbewust beperkte tot de kleine wereld van zijn dorp. En in deze waarnemingen toont hij zich een groot ecooloog, al zou het nog bijna een eeuw duren voor het woord ecologie werd bedacht. In deze twee opzichten is White een heel originele figuur; zijn tijd was de periode van **Linnaeus** en diens vele volgelingen. Het was de tijd waarin de hele wijde wereld ontsloten werd en voor het eerst wetenschappelijke expedities werden opgezet. Uit alle werelddelen werden gedroogde planten, dierenhuiden, insecten en fossielen naar Europa gestuurd. In hun kabinetten

hielden de verzamelaars en hun geleerde medewerkers zich bezig met anatomie en systematiek; dat het levende wezens betrof kwam nauwelijks aan de orde. Het kwam er op aan al deze exotica een naam te geven, te ontleden en beschrijven, in geleerde systemen onder te brengen, in dikke in het Latijn gestelde folianten te publiceren.

Omdat er nauwelijks belangstelling bestond voor de gewone dieren uit de eigen omgeving was het de amateur White die twee nieuwe zoogdieren voor Engeland beschreef, en als eerste een duidelijk onderscheid wist te maken tussen drie op elkaar lijkende zangvogeltjes: Fitis, Fluiter en Tjiftjaf. En al prevelde White ook wel zijn woordje potjeslatijn, hij beschreef zijn ontdekkingen in het Engels. En hoe! Zo tekende hij het nest van de door hem 'ontdekte' Dwergmuis:

*'Deze herfst kreeg ik een van deze nesten te pakken. Het was kunstig gevlochten uit tarwebladeren, volmaakt rond en ongeveer zo groot als een cricketbal. De opening was listig verborgen: het was onmogelijk ze te vinden. Het nest was zo compact en zo geheel gevuld dat ik het over de tafel kon laten rollen zonder dat het uiteenviel, hoewel er acht naakte blinde muisjes inzaten. Maar als het nest zo vol was, hoe kon de moeder haar kroost dan bereiken om ze elk aan een tepel te laten zuigen? Misschien maakt ze het nest op verschillende plaatsen open om deze openingen dan weer af te sluiten als het voeden afgelopen is. In geen geval kan ze zelf bij de jongen in de bal, jongen die daarenboven nog elke dag in omvang toenemen. Deze wonderlijke wieg, elegant voorbeeld*



*van de werking van het instinct, werd gevonden in een tarweveld, opgehangen aan een distel...'* Dus zelfs als hij een dood voorwerp onder de hand heeft, blijft White zichzelf: de onderzoeker van de levende natuur.

Toch was er in het eerste deel van zijn leven niets dat er op wees dat Gilbert White een gevoelig natuurminnaar zou worden. Als student in Oxford leidde hij het gewone leven van een losbollig student van goeden huize. Hij was toen een verwoed jager. Om buiten het jachtseizoen zijn schutterskwaliteiten te onderhouden schoot hij kleine zangvogels. Nadat hij zijn graad in de godgeleerdheid behaald had, zou hij het als welstellend man met goede relaties ver hebben kunnen brengen in de hiërarchie van de Anglikaanse kerk. Uit Oxford zelf kwamen verlokkelijke aanbiedingen voor een academische betrekking. Maar de band met zijn geboortedorp werd steeds sterker, en ten slotte verliet hij Selborne hoogst zelden en dan nog met tegenzin. Om technische redenen kon hij geen predikant worden in Selborne, dus stelde hij zich tevree-

den met de bescheiden post van hulppredikant. De zorg voor de 600 zielen van de uitgestrekte en zeer gevarieerde parochie liet hem een zee van vrije tijd. Dag na dag trok hij door de bossen, velden en moerasen van Selborne, keek en luisterde, praatte met iedereen die hem bij zijn opzoekingen kon helpen. Thuis noteerde hij zorgvuldig alles wat hij waarnam. Er zijn van hem ruim 9 000 van dergelijke dagelijkse notities bewaard gebleven: de laatste dateert van een paar dagen voor zijn dood. In zijn *Natural History* zal ook de hedendaagse vogelkijker nog met genoeg lezen hoe White deze notities verwerkte. Hij wist alles wat er te weten viel over zijn gevederde vrienden: welke het hele jaar bleven, slechts op doortrek pleisterden, er de winter doorbrachten, als zomergast kwamen, waar ze nestelden, hoe lang en hoe vaak ze broedden, wanneer ze zongen, wanneer de jongen uitvlogen... En niet zonder respect voor deze bescheiden waarnemer zal hij merken, dat White een vermoeden had van het bestaan en de zin van territoriumgedrag.

Zijn belangstelling gaat uit naar al wat leeft en groeit, zelfs naar de nederige aardworm, waarvan hij de rol in de bodemhuishouding onderkent zowat een eeuw voor Darwins beroemde onderzoek. Van alle dieren echter boeien de zwaluwen, alle soorten zwaluwen, hem het meest. In zijn tijd bestond nog geen eensgezindheid over de vraag of vogels trekken of niet. Sommigen hielden vol dat de verdwijnende zomergasten zich terugtrokken in grotten en holen om er te overwinteren. Het probleem van de trek hield White zijn hele leven bezig, en loopt als een rode draad doorheen het hele boek. In die tijd, lang voor het ringen gebruikelijk werd, was het niet eenvoudig bewijzen te leveren. Gelukkig had White zijn talrijke correspondenten, waaronder zijn broer. Deze was als het zwart schaap van de familie naar Gibraltar verbannen door de familie, toevallig de beste plaats om de massale migratie waar te nemen. Eerst onderzoekt White het probleem van de Beflijster, doortrekker te Selborne, broedvogel in het noorden van de Britse eilanden. De getuigenissen stapelen zich op, en weldra kan White er niet meer aan twifelen, dat de Britse Beflijsters trekvogels zijn. Maar over de zwaluwen kan hij zich niet zo objectief wetenschappelijk tonen: haast alle aanwijzingen duiden aan dat de zwaluwen via Gibraltar naar Afrika trek-

ken, maar White houdt zo veel van zijn 'hirundines', dat hij zich hier niet mee kan verzoenen. Hij klampt zich vast aan de late herfstwaarnemingen, aan geruchten over de vondst van zwaluwen in holen... Ten slotte moet hij toegeven, dat de meeste ongetwijfeld wegtrekken in de herfst, maar zouden er niet enkele achterblijven? Die vogels bijvoorbeeld, die vroeg in de lente verschijnen, maar bij weer invallende koude opnieuw verdwijnen?

Al was White wetenschappelijk gezien zijn tijd soms ver vooruit, in één opzicht was hij een kind van de 18e eeuw: het dier blijft voor hem een object zonder ziel, met blinde instincten. De natuurbehoudsgedachte is hem niet helemaal vreemd; hij heeft een lage dunk van jagers die te veel vogels schieten, te veel nesten uithalen. In zijn tijd begon de aftakeling van het landschap merkbaar te worden, en ook hiervoor was White niet blind. Maar van protest is geen sprake, hij stelt enkel vast. Het zou nog een halve eeuw duren voor in de westerse wereld het standpunt, dat de mens onbepaald heerser is over de natuur, zou veranderen. Toch heeft het boek van White ten minste een positief resultaat gehad op dit punt: Selborne is zo gaaf bewaard gebleven, dat de vele pelgrims die Whites voetstappen willen volgen zijn boek nog als gids kunnen gebruiken.

Laten we tot slot nog even White aan het woord, over de wijze waar-

op de Huiszwaluw zijn nest bouwt: *'...De korst of schaal van dit nest wordt gevormd uit leem of modder, welke van de twee het dichtst binnen bereik is. Om het stevig en taai te maken worden er stukjes stro in verwerkt. Dikwijls bouwt de vogel zijn nest tegen een loodrechte muur zonder enige richel als steun, zodat het uiterste inspanning vergt om de grondvesten aan te brengen stevig genoeg om de bouwbouw te dragen. Daarbij klampt de vogel zich vast met zijn klauwtjes en gebruikt zijn staart als steun door hem stevig tegen de muur te duwen. Om te voorkomen dat het nest, zolang het nog vochtig is en zacht, door zijn eigen gewicht zou loskomen en vallen, beschikt de architect over geduld genoeg om niet te snel te willen vorderen. Door alleen 's morgens aan het nest te bouwen en de rest van de tijd te besteden aan voedsel zoeken en vermaak, krijgt het bouwsel tijd om te drogen en te verharden. Een halve duim dikte is ruim voldoende voor een dag. Zo wordt op een dag of tien, twaalf een bolvormig nest gevormd, met een kleine opening bovenaan, sterk, compact en warm, volmaakt aangepast aan het doel waarvoor het bestemd was...'* □

Luc Verlinden

Tulpenlaan 29,  
3008 Veltem-Beisem



A. Meyer. Common Heron.

ECSTARD. 103

heard, as I never met with any one that has seen them in England in the winter. I believe they are not fond of going near the water, but feed on earth-worms, that are common on sheep-walks and downs. They breed on fallows and lay-fields abounding with grey mossy flints, which much resemble their young in colour, among which they skulk and conceal themselves. They make no nest, but lay their eggs on the bare ground, producing in common but two at a time. There is reason to think their young run soon after they are hatched, and that the old ones do not feed them, but only lead them about at the time of feeding, which, for the most part, is in the night." Thus far my friend.

In the manners of this bird, you see, there is something very analogous to the bustard, whom it also somewhat resembles in aspect and make, and in the structure of its feet.\*

For a long time I have desired my relation to look out for these birds in Andalusia; and now he writes me word that, for the first time, he saw one dead in the market, on the 2d of September.

When the *oedipodinae* flies, it stretches out its legs straight behind, like a heron.

LETTER XLII  
TO THE HON. DAINES BARRINGTON.

SELBORNE, December 30, 1770.

DEAR SIR,—The birds that I took for *aberdarvines* were reed-sparrows (*passeres torquatus*).

\* The bustard is the largest of British birds; but we fear it is now nearly, if not entirely, extinct in this country. Some years ago, a pair of these, male and female, were kept in a garden at Norwich ordinary. The male was an extremely majestic bird, and possessed of much courage; for he feared nothing, saving any one who approached near him by the rear. The female, on the contrary, was shy and timid. It was, however, remarkable that the male bird, on discovering even a small hawk, however high in the air, squatted down on the ground, exhibiting strong marks of fear. In 1684, a fine bustard was shot, and taken to Plymouth market, where it was purchased by a publican for a shilling, its value being unknown, whereas it would have brought three or four pounds in the London market. So completely lost was this rare wanderer, that it was rejected at the second table, in consequence of the pectoral muscles differing in colour from the other parts of the breast, which is not unusual in birds of the grouse kind. Some country gentlemen arriving at the inn the following evening, and hearing of the circumstance, desired that the pinney bird might be introduced, and partook of it cold at their request. — Etc.